

РЕГІОНАЛІСТИКА

REGIONALISTICA

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ
НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ ПОЛІТИЧНОЇ РЕГІОНАЛІСТИКИ

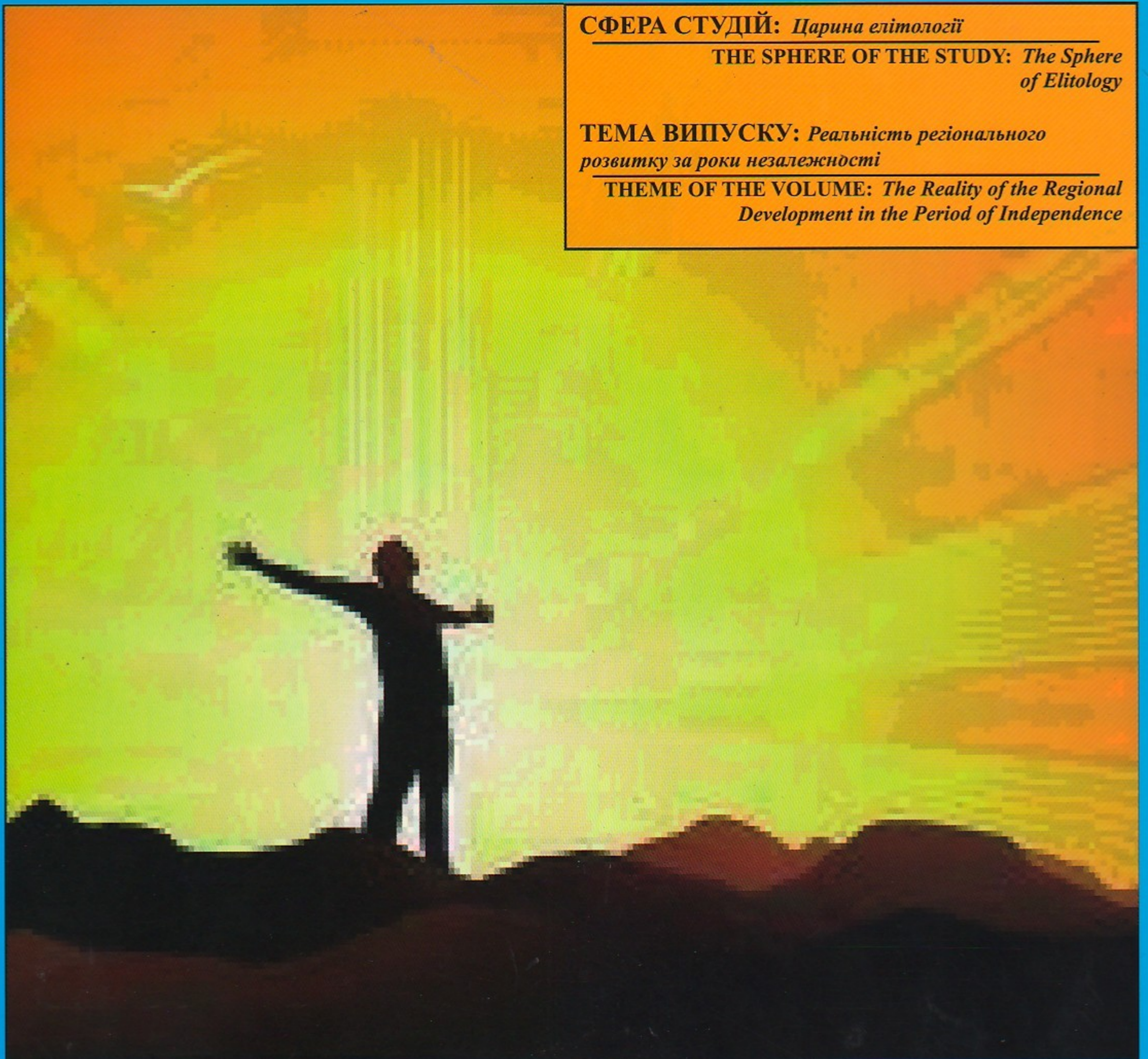
* регіоналістика * ужгород * № 2 / 2011 * regionalistica * uzhhorod *

СФЕРА СТУДІЙ: *Царина елітології*

THE SPHERE OF THE STUDY: *The Sphere of Elitology*

ТЕМА ВИПУСКУ: *Реальність регіонального розвитку за роки незалежності*

THEME OF THE VOLUME: *The Reality of the Regional Development in the Period of Independence*

РЕГІОНАЛІСТИКА

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ
НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ
ПОЛІТИЧНОЇ РЕГІОНАЛІСТИКИ

Ужгород

REGIONALISTICA

THE INFORMATION N° ANALYTICAL MAGAZINE
OF THE SCIENTIFIC N° RESEARCH INSTITUTE
OF THE POLITICAL REGIONALISTICS

Uzhhorod

Інформаційно-аналітичний журнал
«Регіоналістика» висвітлює проблеми
суспільно-політичного життя в Закарпатті
й суміжних регіонах України, Румунії,
Угорщини, Словаччини та Польщі

*Відповідальність за достовірність
опублікованих матеріалів, статистичних
даних, іншої інформації несуть автори*

*Видання засноване на засіданні Наукової ради
НДІ політичної регіоналістики
Ужгородського національного університету
24 вересня 2010 року, протокол № 7.*

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації Серія
ЗТ № 528/120Р від 25 листопада 2010 року.
Виходить в Ужгороді з січня 2011 року

Випуск № 2 / 2011 * Volume № 2 / 2011

Головний редактор / Editor-in-chief:

Микола ВЕГЕШ, д.і.н., проф., п.н.с.;
Mykola VEHESH, Doctor of Science, Professor

Відповідальний редактор / Editor-in-chief:

Маріан ТОКАР, к.і.н., доцент, с.н.с.
Marian TOKAR, Doctor of Philosophy

Редакційна колегія / Editorial board:

Анатолій КРУГЛАШОВ, д.політ.н., проф.;
Anatolii KRUGLASHOV, Doctor of Science

Юрій ОСТАПЕЦЬ, к.політ.н., доцент, с.н.с.;
Yurii OSTAPETS, Doctor of Philosophy

Михайло ЗАН, к.і.н., доцент, с.н.с.;
Mykhailo ZAN, Doctor of Philosophy

Михайло БАСАРАБ, к.і.н., с.н.с.;
Mykhailo BASARAB, Doctor of Philosophy

Володимир ПІПАШ, к.і.н., с.н.с.
Volodymyr PIPASH, Doctor of Philosophy

Чілла ФЕДИНЕЦЬ – к.філол.н, н.с.
(Угорщина);

Chilla FEDINEC, Doctor of Philosophy

Віктор Браславець, Вид-во «Карпати».

Viktor BRASLAVETS, Publishing house «Karpaty»

The information and analytical magazine
«Regionalistica» throos light upon the social and
political life in Zakarpattia and veighbouring
regions of Ukraine, Romania, Hungary, Slovakia
and Poland

*The responsibility for trustworthy of the
publishing materials, statistical facts and other
informations bear the authors*

Наша адреса / Our adress:

*88016, Україна, Закарпатська область,
Ужгород, вул. Університетська, 14, каб. 227;*
*88016, Ukraine, Zakarpattia, Uzhhorod,
Universytetska Street, 14, of. 227*
e-mail: polreg@ukr.net, martokar@mail.ru

Координатори / Co-ordinators:

*Ірина Люба ГОРВАТ – доктор філософії,
науковий співробітник (Музей Історії, Сату
Маре, Румунія);*
Iryna Liuba HORVAT, Doctor of Philosophy

*Януш КОВАЛЬЧИК – магістр, аспірант
факультету політології (Університет Марії
Кюрі-Склодовської,
Люблін, Польща);*
Janush KOVALCHYK, magistr

*Наталія НЕЧАСВА-ЮРІЙЧУК – кандидат
історичних наук, асистент кафедри історії
нового та новітнього часу (Чернівецький
національний університет
імені Юрія Федьковича,
Чернівці, Україна);*
*Natalia NECHAJEVA-JURIJCHUK,
Doctor of Philosophy*

Оригінал-макет виготовлено
Станіславом Жуковим

© Науково-дослідний інститут політичної
регіоналістики, Ужгород, 2011

© Автори матеріалів, 2011

© Видавництво «Карпати», 2011

ЗМІСТ

СФЕРА СТУДІЙ:

Царина елітології

- Сергій Федака. Регіональні еліти України (1917 – 2011)*----- 6
Маріан Токар. Характер елітотворення у Закарпатті (1991 – 2011)----- 9

ТЕМА ВИПУСКУ:

Реальність регіонального розвитку за роки незалежності України:

Закарпатська область /

- Володимир Піпаши. Діалектика зародження громадянського суспільства та розвитку національно-визвольного руху в Україні у другій половині 80-х рр. ХХ ст.* ----- 13
Микола Вегеш, Михайло Басараб. Передумови та хроніка боротьби за незалежність ----- 18
Володимир Піпаши. Народний супротив серпневому (1991 р.) путчу на Закарпатті ----- 25
Михайло Зан. Участь наукової інтелігенції Закарпаття в демократичних процесах кінця 80-х – початку 90-х років ХХ століття ----- 28
Юрій Остапець. Партиїне структурування ----- 32
Михайло Лендел, Неля Жулканич. Економічний розвиток регіону ----- 36
Тетяна Безега, Тетяна Сергієнко. Інвестиційна політика як складова регіонального розвитку Закарпатської області----- 45
Ганна Попович, Руслан Жиленко. Соціальний захист----- 49
Єва Кіш, Мирослава Лендєл, Світлана Мітряєва. Транскордонне співробітництво ----- 57
Федір Шандор. Туристична індустрія в Закарпатті----- 64
Василь Химинець. Розвиток освіти ----- 74
Степан Черничко. Державна мовна політика України на Закарпатті за роки незалежності----- 80

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД:

Регіони і державотворення

Угорщина /

- Ілона Палне Ковач. Місцеве самоврядування та регіональний розвиток в Угорщині. Минуле і європейські виклики: під подвійним тиском* ----- 83

Польща /

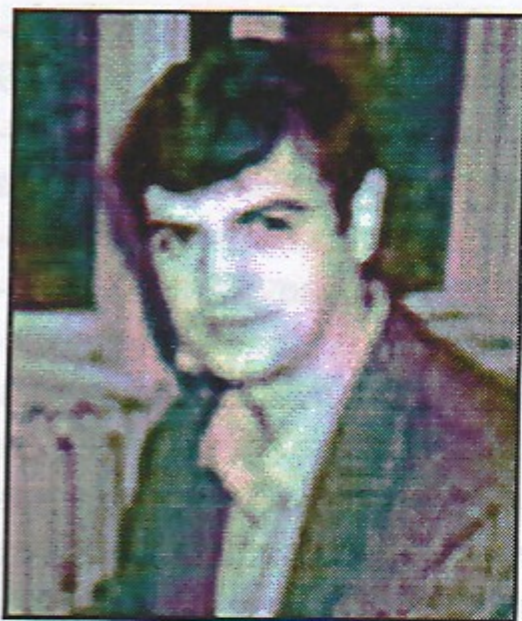
- Януш Ковальчик, Оксана Ванца. Лемки в українському державотворчому процесі* ----- 86

Румунія /

- Василь Марина. Повалення тоталітарної диктатури в Румунії наприкінці 1980-х років* ----- 90

НАШІ ПАРТНЕРИ:

- Михайло Зан. Про наукове стажування в Університеті Бабеш-Бояї (м. Клуж-Напока, Румунія)*----- 92
Повітовий Музей Сату Марє (Румунія) ----- 94

**Степан
ЧЕРНИЧКО,**
к. філол. н.,
Закарпатський
угорський
інститут імені
Ференца Ракоці II
(Берегово, Україна)

ДЕРЖАВНА МОВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ НА ЗАКАРПАТТІ ЗА РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Stepan CHERNYCHKO

THE LANGUAGE POLICY OF UKRAINE IN TRANS-CARPATHTIA IN THE PERIOD OF INDEPENDENCE

Ukrainian language policies concerning Transcarpathia have regional peculiarities. The implementation of the language policy in Transcarpathia is determined by the vivid ethnic and linguistic composition of the population. The region borders on four countries. Minorities (Hungarians, Romanians, Slovaks etc.) living in Transcarpathia had played an important role in the process that Ukraine signed bilateral contracts on issues like protecting minorities and linguistic rights of minorities. In that way Transcarpathian minorities became one of the essential factors of the democratization of the whole country.

На думку Л. Біланюк, проголошення на законодавчому рівні державності української мови в 1989 році стало першим правовим кроком у напрямі державнізації та незалежності країни у 1991 році [7, с. 11]. Ця зміна мовної політики супроводжувала соціальні та політичні зрушення, змінила мовні цінності загалом.

Мовна ситуація незалежної України характеризується кількома аспектами, які впливають на мовну політику і будуть визначати мовні процеси у майбутньому. Їх можемо визначити таким чином:

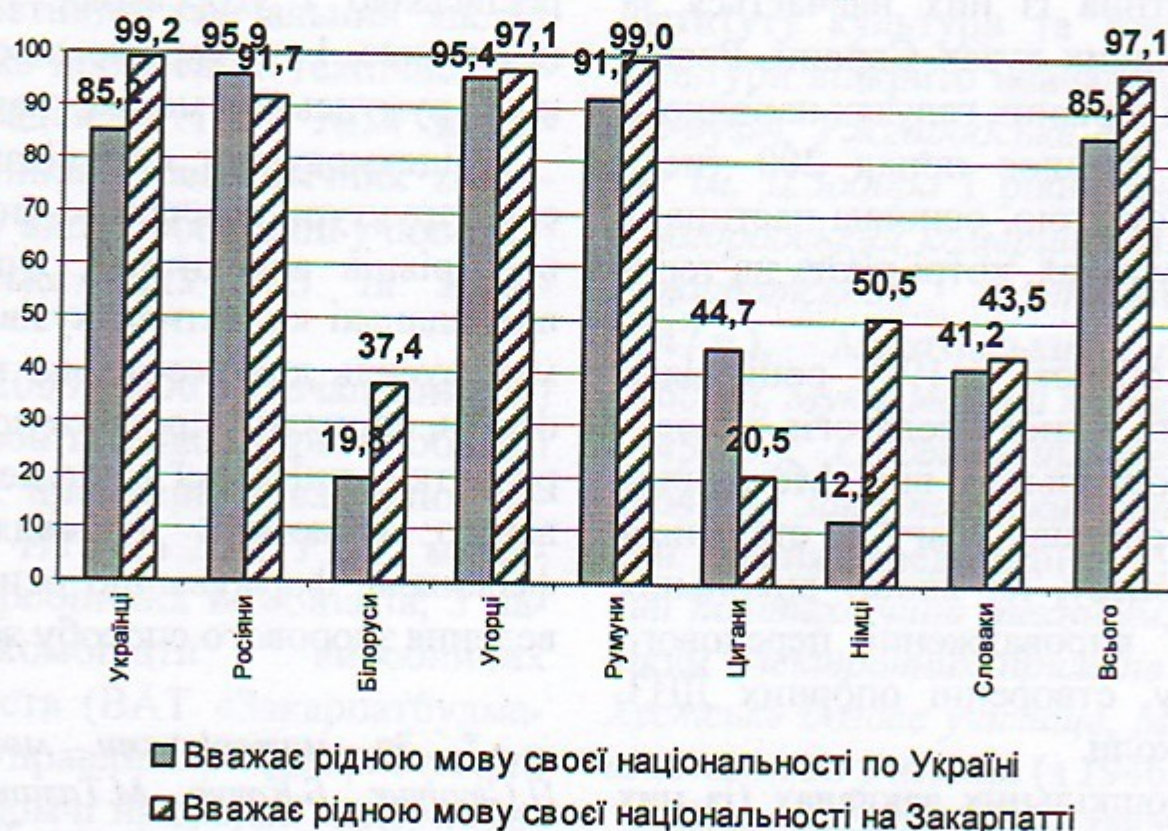
– зміцнення статусу і позицій української мови;

– українсько-російський білінгвізм та наявність у країні не тільки сильної російської етнічної громади, а й значної кількості російськомовного населення;

– функціонування мов національних меншин та етнічних груп, які прагнуть підвищити статус національних мов в українському соціумі [5, с. 60].

Після часів русифікації, у перші роки незалежності Україна прийняла ряд законодавчих актів, які позитивно регулюють етномовні відносини в країні. Разом із Законом про мови (1989), Декларація прав національностей (1991) та закон про національні меншини (1992) гарантують право використання мов національних меншин у суспільному житті. У місцях, де більшість населення відповідних адміністративно-територіальних одиниць чи населених пунктів становлять особи, які належать до інших національностей, у роботі державних установ, місцевих органів самоврядування поряд із державною можуть використовуватися і мови меншин. Поряд з цим національна мовна політика передбачає посилення функцій української мови як єдиної державної, що була занедбана за попередньої соціолінгвістичної ситуації [5; 7; 8].

Рисунок 1. Частка представників окремих національностей, які вважають рідною мовою мову своєї національності по Україні та у Закарпатській області (у %)

Мовна ситуація і державна мовна політика на Закарпатті має свої регіональні особливості [3, с. 691 – 701]. Особливістю соціолінгвістичної ситуації регіону порівняно із загальноукраїнською тенденцією є те, що, за винятком росіян та ромів, закарпатці проявляють значно вищий рівень мовної стійкості. Це характерно як серед представників титульної нації, так і серед представників національних громад (рис. 1). Така тенденція збереження мовної стійкості спостерігається як у міського, так і у сільського населення [3, с. 692 – 693].

Серед закарпатців можемо простежити більший рівень мовної асиміляції щодо української мови, ніж щодо російської. Кількість представників національних меншин, які вважають рідною мовою українську (14291 особа), майже удвічі перевищує кількість тих, хто вважає рідною мовою російську (7977 осіб).

Особливістю мовної ситуації Закарпаття є і національна строкатість, оскільки на території краю проживають представники багатьох національних громад, носії декількох мов. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року, найбільша частка україномовних серед населення області (81,0%), другою найбільшою мовною групою є носії угорської мови (12,7%), мовну мозаїку збагачують також російська (2,9%), румунська (2,6%) та інші (0,8%) мови [3, с. 694; 4].

Етнічне та мовне розмаїття регіону та геополітичне розташування Закарпаття особливо вплинуло на розвиток напрямів, пріоритетів державної мовної політики. Закарпаття межує з чотирма державами: Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією. Представники титульних націй сусідніх країн проживають на Закарпатті, а українці мешкають в усіх названих державах. Тому державна мовна політика, одним з пріоритетів якої є розвиток мовних прав національних меншин, має вирішальну роль у нашому регіоні. Про вплив національних меншин на розвиток міждержавних дипломатичних, культурних та економічних відносин України з сусідніми країнами ми можемо дізнатись на прикладі міжурядових змішаних комісій щодо забезпечення прав національних меншин. У процесі утвердження зовнішньополітичних позицій молодій Україні відіграли важливу роль міждержавні договори про відносини добросусідства і співробітництва, і також створення змішаних комісій, які на своїх регулярних засіданнях розглядають питання, пов'язані з українською національною меншиною в сусідніх країнах, і представників національних меншин в Україні, у тому числі й на Закарпатті. Такі договори про відносини добросусідства і співробітництва Україна підписала з усіма державами, якими межує Закарпаття –

Угорщиною (1991 р.), Словаччиною (1993 р.), Румунією (1997 р.), і створено українсько-угорську, українсько-словацьку, українсько-румунську змішані комісії [2, с. 194 – 195, 209 – 210, 216].

Рисунок 2. Склад населення Закарпатської області за рідною мовою (за даними перепису населення 2001 року)

■ українська ■ угорська ■ російська □ румунська □ інша

Зміни тенденції мовної політики після незалежності дали змогу відновити колишні найменування населених пунктів області, які тепер мають українські назви, а не російські (наприклад: *Міжгір'я*, *Анталовці*, а не *Межгорье*, *Антоновка*). Разом із тим у 1990 р. було відновлено найменування багатьох угорських (*Тусаашвань/Tiszaásvány*, *Серне/Szernye*, *Бене/Bene*), румунських (*Нижня Апіша/Arşa de Jos*; *Біла Церква/Biserica Alba*) населених пунктів і деяких сіл, у яких проживає німецькомовне населення (*Усть-Чорна/Königsfeld*, *Нове Село/Schönborn*, *Павшино/Pausching*). Найменування цих населених пунктів ми можемо прочитати двома мовами: українською та мовою національної меншини. Навіть є такі населені пункти в області, назва яких відтворюється трьома мовами. Так, наприклад, при в'їзді в смт. Солотвино ми зустрічаємо напис українською, румунською та угорською мовами *Солотвино-Slatina-Aknaszlatina*.

Після 1991 р. в селах та містах, де проживають представники національних меншин, згідно закону про мови, ми можемо спостерігати двомовні надписи. У таких населених пунктах більшість назв вулиць, установ, навчальних закладів, підприємств написані українською та мовою національної меншини (угорською, румунською, німецькою, словацькою).

Оскільки Закарпаття є західними воротами України, двомовні назви населених пунктів, ба-

гатовні вивіски, надписи, реклами є очевидним доказом досягнень вітчизняної мовної політики щодо забезпечення мовних прав національних меншин. Отже, представники національних громад, у тому числі і в Закарпатті, є одним із вирішальних факторів демократизації українського суспільства, каталізаторів приближення нашої країни до міжнародних стандартів демократії у галузі забезпечення мовних прав меншин.

Мовна політика за перші 20 років незалежності України передбачає дві провідні тенденції: зміцнення статусу української мови як державної та підтримку і розвиток мов національних меншин та етнічних груп. Головне завдання такої мовної політики – створення сприятливого середовища та збалансованих умов для розвитку як титульної, так і міноритарних мов із метою уникнення напруження у суспільстві та утвердження толерантності [5, с. 144 – 147]. Враховуючи результати української мовної політики, треба згадати й питання, які залишаються проблемними, наприклад: утвердження української мови як державної [3, с. 685 – 691], статус російської [3, с. 690], умов викладання державної мови в школах з навчання мовами національних меншин [1; 5, с. 131 – 143], розвиток освіти меншин рідною мовою [5, с. 112 – 130], використання міноритарних мов в офіційному діловодстві [3, с. 690 – 691], тощо. Державна мовна політика несе відповідальність і за те, що всі мови країни, поряд з державною, залишились і розвива-

лись у наступних 100 років на території України. Це дасть багато завдань мовній політиці України на 21 століття.

1. Бергсасі А., Черничко С. Українська мова у школах з угорською мовою навчання у соціолінгвістичному аспекті // Українознавство. – 2005/4. – С. 82 – 86.
2. Вегеш М. та інші ред. Хроніка Закарпаття 1867 – 2010. Kárpátalja évszámokban 1867 – 2010. – Ужгород: Видавництво УжНУ „Говерла”, 2011. – 306 с.
3. Вегеш М., Фединець Ч. ред. Закарпаття 1919 – 2009 років: istoryia, polityka, kul'tura. – Ужгород, Поліграфцентр „Ліра”, 2010. – 720 с.
4. Ільто І. ред. Національний склад населення та його мовні ознаки (статистичний бюлетень). – Ужгород: Закарпатське обласне управління статистики, 2003. – 88 с.
5. Мельник С., Черничко С. Етнічне та мовне розмаїття України. Аналітичний огляд ситуації. – Ужгород: ПоліПрінт, 2010. – 164 с.
6. Черничко С. Проблемні питання викладання української мови у школах з угорською мовою навчання // Державотворча й об'єднувальна функції української мови: реалії, здобутки, перспективи. – Ужгород: Поліграфцентр Ліра, 2009. – С. 105 – 116.
7. Bilaniuk L. Contested tongues: language politics and cultural corrections in Ukraine. – Ithaca and London: Cornell University Press, 2005. – 201 p.
8. Csernicskó I. Hungarian in Ukraine // Hungarian Language Contact Outside Hungary. Studies on Hungarian as a minority language. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2005. – P. 89 – 131.

